

สนุกกับการเรียนในศตวรรษที่ 21 Enjoy Learning in 21st Century

พิริยาภรณ์ เลขาธิการ¹

Piriyaporn Lekatarakorn

วิจารณ์ พานิช: ผู้เขียน/ผู้แปล

กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, 2556.

388 หน้า ราคา 230 บาท

ผู้อ่านมีโอกาอ่านหนังสือที่ชื่อว่า “สนุกกับการเรียนในศตวรรษที่ 21” เล่มนี้ จึงอยากถ่ายทอดแนวคิดและการวิเคราะห์ของท่านอาจารย์วิจารณ์ พานิชว่าจะจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนอย่างไรให้ผู้เรียนเกิดความสุขในการเรียนและอยากมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอนที่เกิดขึ้น

หนังสือเล่มนี้ผู้เขียนได้ถอดความ ดีความและสะท้อนความคิดจากการอ่านหนังสือ Student Engagement Techniques: A Handbook for College Faculty ซึ่งเขียนโดย Professor Elizabeth F. Barkley ซึ่งสอนที่ Foothill College, California USA

ศาสตราจารย์เอลิซาเบธ เล่าที่มาของหนังสือเล่มนี้ว่า เกิดจากมรสุมชีวิตการเป็นครูอาจารย์ของตนเอง ที่หลังจากไปทำหน้าที่ครบได้ถึง 10 ปี พอกลับมาสอนใหม่ก็ตกใจว่าผู้เรียนเปลี่ยนไปจากเดิม และการสอนแบบบรรยายหน้าชั้นอย่างที่ทำก็โดนร้องเรียนว่าสอนไม่ได้เรื่อง จึงเป็นที่มาของการค้นคว้าและทดลองวิธีสอนใหม่ๆ ให้ได้ใจผู้เรียนสมัยปัจจุบันมาอยู่กับบทเรียน

ผู้เขียนจึงต้องการสะท้อนความคิดผ่านบันทึกนี้ฝากแก่ครูทุกคนเพื่อนำไปใช้กับศิษย์ของตน เพื่อติดต่ออารมณ์ใจศิษย์ ผูกสมานศิษย์เข้ากับการเรียน ช่วยให้ศิษย์มีทักษะจิตจดจ่อกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งท่ามกลางความวุ่นวายของสังคมปัจจุบัน

หนังสือมีลักษณะเป็นหนังสือ How to นำเสนอเทคนิคการสอนในรูปแบบต่างๆ หลากหลายวิชาเหมาะสำหรับครู อาจารย์ในการนำไปใช้สอนผู้เรียนของตน บางเทคนิคก็น่าสนใจ น่าสนใจ และน่าสนุกจนผู้อ่านอยากรีบนำไปใช้กับผู้เรียนของตนเองเลย โดยหนังสือมีทั้งหมด 71 บันทึก แบ่งออกเป็น 9 เทคนิคใหญ่ ซึ่งในแต่ละเทคนิคก็ยังมีย่อยแยกย่อยไปอีก โดยในการเขียนครั้งนี้ผู้อ่านจะกล่าวถึงเทคนิคที่ผู้อ่านสนใจและสามารถนำไปใช้ในกระบวนการเรียนการสอนของตนเอง

หัวข้อแรกผู้เขียนกล่าวถึงคำว่า “Student engagement” ซึ่งผู้เขียนแปลว่า “ผู้เรียนสนุกกับการเรียน” นั้น มีความหมายซับซ้อน มีหลายปัจจัยหรือหลายมิติเป็นส่วนผสมของคำนี้ในทางปฏิบัติ หลักการ

พื้นฐานคือ คนเราจะเรียนสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ดีเมื่อมีความสนใจ มีใจจดจ่ออยู่กับสิ่งนั้น หรืออาจกล่าวว่า การเรียนรู้เริ่มต้นจากความสนใจ องค์ประกอบสำคัญที่สุด 2 อย่างของ “ผู้เรียนสนุกกับการเรียน” คือแรงบันดาลใจและการเรียนโดยลงมือทำ นักการศึกษาบางคนกล่าวว่าเมื่อเรียนภายใต้องค์ประกอบทั้งสองข้างต้นจะเกิด transformative learning คือ จะเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในตัวผู้เรียน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน ดังนั้น “ผู้เรียนสนุกกับการเรียน” จึงเป็นทั้ง means/process และ end/product

องค์ประกอบแรก แรงบันดาลใจ หนังสือ Enhancing Adult Motivation to Learn เขียนโดย Raymond J. Wlodkowski กล่าวว่าปัจจัยสำคัญ 3 ประการที่ช่วยให้บรรลุภาวะ flow (การไหล) ที่เป็นแรงบันดาลใจต่อการเรียนรู้คือ 1) การมีเป้าหมายชัดเจนและมีคุณค่า 2) การมี feedback ให้ทันที ต่อเนื่อง และเหมาะสม ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนรู้ว่าตนกำลังเดินทางไปทางไหน และ 3) มีความท้าทายที่พอดีระหว่างศักยภาพและเป้าหมายที่กำหนด

การทำหน้าที่ครู คือ การเรียนรู้ศิษย์ที่ไม่มีแรงบันดาลใจและศิษย์ที่มีแรงบันดาลใจต่อการเรียน ซึ่งมีคุณค่าต่อความเป็นครู หมายถึง มีคุณค่าต่อการเรียนรู้ของครู ในการค้นคว้าหาวิธีการสร้างแรงบันดาลใจของศิษย์ให้จงได้

องค์ประกอบที่สอง การเรียนโดยลงมือทำ การเรียนโดยลงมือทำอยู่ที่การตีความคำว่า “ทำ” คนส่วนใหญ่เข้าใจผิดว่าหมายถึงกิจกรรมทางกายจริงๆ แล้วหมายถึงกิจกรรมทางใจ ซึ่งคือการคิด ลงมือทำคือลงมือคิด การเรียนโดยลงมือทำจึงเริ่มที่การคิดตั้งคำถาม แล้วจึงลงมือทำเพื่อตอบคำถามนั้นๆ ให้แก่ตนเอง

การเรียนโดยลงมือทำเริ่มที่การคิด แล้วมีกิจกรรมทั้งการคิดและการลงมือทำทางกายที่ซับซ้อนตามมา เพื่อสนองการคิด คือการตอบคำถามที่ตั้งขึ้น การเรียนแบบนี้จึงเป็นการฝึก และการฝึกที่สำคัญที่สุดคือ ฝึกตั้งคำถามให้ชัด ซึ่งก็คือการฝึกคิดให้ชัดเจนเอง

¹ นิสิตระดับคุรุศึกษบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

คนส่วนใหญ่ขาดการฝึกคิดให้ชัดตั้งแต่เด็ก โตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ก็คิดไม่ชัด หรือคิดไม่เป็นนั่นเอง

ตัวแบบของ “ผู้เรียนสนุกกับการเรียน” เป็นเสมือนเส้นเชือก 2 เส้นพันเป็นเกลียว เส้นแรกคือ แรงบันดาลใจ อีกเส้นคือ การเรียนโดยลงมือทำ โดยเส้นเชือกทั้งสองโยงเข้าหากันด้วย สภาพห้องเรียน ซึ่งแบ่งเป็นเชือกอีก 3 แบบ คือ 1) เป็นชุมชนเรียนรู้ 2) ผู้เรียนเรียนอยู่ในสภาพที่มีระดับความท้าทายเหมาะสม และ 3) เรียนแบบบูรณาการ

เส้นเชือกเส้นแรกการทำงานร่วมกันระหว่าง แรงบันดาลใจ การเรียนโดยลงมือทำ และ การจัดสภาพห้องเรียนแบบเป็นชุมชนเรียนรู้ ห้องเรียนเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่สมาชิกมีความเอื้ออาทรต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการเรียนรู้ไปด้วยกัน ห้องเรียนไม่ใช่ดินแดนแห่งความเงียบที่อนุญาตให้ครูคนเดียวเท่านั้นเป็นผู้พูด ถ้าผู้เรียนคนใดจะถามหรือตอบต้องยกมือขออนุญาตก่อน สภาพเช่นนั้นหมดยุคไปแล้ว เวลานี้ห้องเรียนต้องเป็น “ห้องทำงาน” (studio) ของผู้เรียน ที่ลงมือทำเพื่อเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม และเป็นชุมชนห้องเรียนสมัยใหม่ต้องมีบรรยากาศของชุมชนการเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวา ไม่ใช่บรรยากาศสงบเงียบอย่างห้องเรียนสมัยก่อน ดังนั้นการเรียนจึงเป็นกระบวนการ socialization มากกว่ากระบวนการส่วนตัว

เส้นเชือกเส้นที่สองการทำงานร่วมกันระหว่าง แรงบันดาลใจ การเรียนโดยลงมือทำ และ การจัดสภาพห้องเรียนแบบช่วยผู้เรียนแต่ละคนได้เรียนตามระดับความท้าทายเหมาะสม นี่เป็นจิตวิทยาของมนุษย์หรือจิตวิทยาการเรียนรู้ของมนุษย์อย่างหนึ่ง กล่าวคือเมื่อเป็นจิตวิทยาเชิงบวก มนุษย์เราชอบการทำลายและความพึงพอใจ มีความสุขเมื่อตนเองเอาชนะความท้าทายนั้นได้ ยิ่งเอาชนะความท้าทายที่ยากก็ยิ่งมีความสุขมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน มนุษย์ก็ตกอยู่ใต้อิทธิพลของจิตวิทยาเชิงลบด้วย คือ ถ้าความท้าทายนั้นยากเกินไป จะประมาณความสามารถตนเองแล้วถอดใจ ไม่สู้ ในกรณีนี้คือไม่เรียน หรือหาทางหลีกเลี่ยงเสียครูจึงต้องรู้จักศิษย์เป็นรายคน และหาทางส่งเสริมให้เขาได้เรียนรู้โดยการลงมือทำโจทย์ที่ท้าทายในระดับความยากง่ายที่พอดี นอกจากโจทย์ที่ท้าทายต่างกัน ครูอาจทำให้ความท้าทายแตกต่างกันระหว่างศิษย์ต่างคนในชั้นเรียนเดียวกันด้วยระดับของ formative evaluation ที่แตกต่างกัน

เส้นเชือกเส้นสุดท้ายการทำงานร่วมกันระหว่าง แรงบันดาลใจ การเรียนโดยลงมือทำ และ การจัดสภาพห้องเรียนแบบที่ผู้เรียนได้เรียนอย่างบูรณาการ กล่าวคือ ครูต้องหาวิธีจัดการเรียนรู้ให้ศิษย์ได้เรียนรู้ครบทุก domain ของการเรียนรู้

เทคนิคการเรียนการสอนในรูปแบบต่างๆ เริ่มต้นด้วย **เคล็ดลับส่งเสริม : การเรียนแบบลงมือทำ** กล่าวถึง การทำความเข้าใจกับบทบาทของครู เมื่อชัดเจนว่าครูต้องการส่งเสริมการเรียนรู้โดยการลงมือทำของผู้เรียน บทบาทของครูก็ต้องเปลี่ยน บทบาทใหม่จะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย เช่น สาขาวิชา วัตถุประสงค์ของรายวิชา ขนาดของชั้นเรียน คุณลักษณะของผู้เรียน เป็นต้น

ครูบางคนทำตัวเป็นโค้ช คือ คอยเฝ้าสังเกต แก้ไข และทำงานร่วมกับผู้เรียน เพื่อช่วยพัฒนาการเรียนรู้ให้ดีขึ้น ครูบางคนทำตัวเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ คือ จัดสภาพแวดล้อมของการเรียนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน ครูบางคนทำหน้าที่ผู้จัดการ คือ จัดกระบวนการก่อนหลังและเงื่อนไขเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ต้องการ ครูบางคนเน้นการเป็นเพื่อนร่วมชั้นเรียนกับผู้เรียน ทำหน้าที่ร่วมสร้างความรู้ โดยสรุปแล้วไม่ว่าครูจะเป็นอะไรก็ตามสิ่งสำคัญที่สุดในเวลานี้คือ ครูไม่ใช่ผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดเนื้อหาวิชาความรู้อีกต่อไป

เมื่อกล่าวถึงครูผู้สอนไปแล้วก็ต้องกล่าวถึงผู้เรียนด้วย ซึ่งการเรียนแบบลงมือทำของผู้เรียนสามารถจัดในรูปแบบ **จัดให้ผู้เรียนทำบทบาทใหม่** การเรียนลักษณะนี้คือต้องฝึกทักษะการเรียนรู้โดยลงมือทำ และเรียนโดยลงมือทำจากการที่ครูมอบหมายกิจกรรมให้ทำ เพื่อประยุกต์หลักการหรือความรู้ แก้ปัญหา อภิปรายประเด็น และสะท้อนความคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความคิดของตนเอง

ครูไม่ใช่ผู้บอกทุกสิ่ง สิ่งที่ครูบอกหรือทำไม่ใช่ปัจจัยหลักต่อความสำเร็จในการเรียน สิ่งที่คุณเรียนบอกหรือทำต่างหากที่เป็นปัจจัยหลักต่อความสำเร็จนั้นๆ ผู้เรียนฟังท่องไว้เสมอว่า “Telling is not teaching” เทคนิคถัดมาเป็นเทคนิคที่ครูผู้สอนอย่างเรา ทำกันบ่อย แต่ก็ยังมีครูบางคนเข้าใจผิดต่อเทคนิคนี้อยู่ **เรียนสังเคราะห์และคิดสร้างสรรค์: โปสเตอร์นิทรรศการ** โดยเทคนิคนี้ผู้เขียนกล่าวว่า การจัดนิทรรศการไม่จำเป็นต้องรอให้ถึงวันนิทรรศการหรือวันสำคัญของโรงเรียนก็สามารถทำได้ ครูผู้สอนสามารถจัดการเรียนการสอนในคาบให้เป็นการจัดนิทรรศการของผู้เรียนได้ โดยในวันนิทรรศการครูผู้สอนแบ่งผู้เรียนออกเป็นครั้งผลัดกันทำหน้าที่ผู้ชม และผู้อธิบายและตอบคำถาม

ผู้เขียนยังได้ให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมว่า ในบริบทของไทยครูต้องหมั่นเตือนสติผู้เรียนว่าต้องไม่หลงประเด็นของการเรียนรู้ ผู้เรียนต้องเน้นเรียนรู้สาระและทักษะเกี่ยวกับวิชาที่เรียน ไม่ใช่หลงไปเน้นเรียนวิชาจัดนิทรรศการ หลงवादกันว่าใครจัดได้ฟูฟ่องกว่ากัน

เทคนิค **เจตคติและคุณค่า: อัตชีวประวัติ** กิจกรรมนี้ช่วยให้ผู้เรียนตระหนักว่ามีเจตคติและคุณค่าของตนเอง มีประโยชน์ต่อการเรียนรู้ในรายวิชาที่กำลังเรียน และการนำมิตินี้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชั้นเรียน จะช่วยให้เข้าใจตนเองมากขึ้น เห็นโอกาสพัฒนาตนเองมากขึ้นเช่นกัน ผู้เขียนได้ยกตัวอย่างการสอนวิชา Music of Multicultural America เพื่อช่วยผู้เรียนเชื่อมโยงประสบการณ์ส่วนตัวเข้ากับเนื้อหาในวิชา และตระหนักถึงอิทธิพลของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสังคม ที่มีต่อความชอบไม่ชอบของตนคริ ครูจึงมอบงานแก่ผู้เรียนในช่วงต้นเทอม ดังนี้

ให้เขียนอัตชีวประวัติ 1,000 คำ เชื่อมโยงพื้นฐานครอบครัวของตนเองกับรสนิยมด้านดนตรีของผู้เรียน แบ่งข้อเขียนออกเป็นช่วงๆ ตามช่วงชีวิตของผู้เรียน ดังนี้

▷ ก่อนคลอด มีอะไรเกิดขึ้นกับคุณ และเกิดขึ้นในโลก ในช่วง 25 ปีก่อนคุณเกิด พ่อแม่ ปู่ย่า ตายายของคุณฟังดนตรีชนิดใด

▷ อายุ 0 - 5 ปี เล่าประสบการณ์ดนตรีที่ได้ฟังตอนเด็ก เพลงกล่อมเด็ก เพลงลูกทุ่งชนิดไหนที่จำได้ ชัดดี พันธุ์และเชื้อชาติมีอิทธิพลแค่ไหนต่อประสบการณ์เหล่านี้ รวมถึงเล่าประสบการณ์อื่นๆ ที่มีผลต่อรสนิยมดนตรีของคุณ

▷ อายุ 6 - 12 ปี คุณฟังดนตรีอะไรในช่วงนี้ เล่าประสบการณ์ดนตรีที่สำคัญ เช่น การเรียน/ฝึกดนตรีในโรงเรียน การเล่น/ฟังดนตรีในงานเทศกาล การมีเพื่อน้องเล่นดนตรี

▷ อายุ 13 - 21 ปี เล่าเหตุการณ์สำคัญที่มีผลต่อรสนิยมดนตรีของคุณ เวลานี้คุณชอบ/ไม่ชอบดนตรีแบบไหน รสนิยมนี้เกิดจากอะไร มีการเปลี่ยนแปลงไหม การเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดจากอะไร

▷ ถ้าผู้เรียนอายุเกิน 21 ปี คุณมีประสบการณ์ดนตรีอย่างไรบ้างหลังอายุ 21 ปี รสนิยมเปลี่ยนไปอย่างไรบ้าง เพราะอะไร

▷ ทบทวนประสบการณ์ชีวิตด้านดนตรีในภาพรวม เวลานี้คุณอายุเท่าไร เล่าสภาพแวดล้อมในชีวิต คุณคิดว่าประสบการณ์ชีวิตที่สำคัญที่สุดที่กำหนดรสนิยมดนตรีของคุณคืออะไร เปรียบเทียบกับผู้เรียนคน

อื่นๆ ที่ใกล้เคียงกันในด้านอายุ เพศ เชื้อชาติ ชนชาติพันธุ์ ฯลฯ และรสนิยมดนตรีนั้นๆ แตกต่างกันอย่างไร

เทคนิคสุดท้ายเป็นเทคนิคที่ผู้อ่านเห็นว่าเป็นสำคัญที่สุด คือ **มีสติอยู่กับการเรียน :: เป้าหมาย** การมีเป้าหมายที่ชัดเจน จะช่วยให้ตั้งใจและมีความพยายามเรียน เทคนิคนี้กำหนดให้ผู้เรียนกำหนดเป้าหมายการเรียนของตนตั้งแต่วันต้นเทอม เพื่อช่วยให้ผู้เรียนตั้งเป้าหมายของตนเอง ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนมีสมาธิจดจ่ออยู่กับการเรียน ใช้เวลา ความพยายาม และอื่นๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายนั้น

บทสรุป

สุดท้ายนี้มีคำนิยามซึ่งเขียนให้แก่หนังสือเล่มนี้ จากท่านอาจารย์มณฑล สรไกรกิตติกุล คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งผู้อ่านฯ แล้วประทับใจมากท่อนหนึ่ง กล่าวว่า

“มีคำกล่าวในสังคมไทยว่า “ครูเปรียบเสมือนเรือจ้าง” ถ้าคำอุปมานี้เป็นคำอุปมาที่ถูกต้อง ผู้ที่กำหนดจุดหมายปลายทางไม่ใช่ครู แต่เป็นศิษย์ ที่จะมาช่วยให้ครูนำทางไปสู่ความสำเร็จตามที่ศิษย์ หรือผู้เรียนตั้งเป้าหมายไว้ เทคนิคในหนังสือเล่มนี้จะช่วยให้ท่านทำ ให้ศิษย์สนุกที่จะเรียนรู้ และยังคงอาศัยเรือลำนี้ไปยังจุดหมายปลายทาง ไม่โดนหิน วัยน้ำไปเอง หรือจมหายไประหว่างทาง”

ในฐานะของความเป็นครู เมื่ออ่านหนังสือเล่มนี้จบแล้วก็คิดได้ทันทีว่าเทคนิคต่างๆ ในหนังสือเล่มนี้คือเทคนิคที่สามารถนำไปใช้ได้จริง ผู้เรียนจะได้รับความรู้โดยที่เขาได้มีส่วนร่วมคิด กระทำ ออกความคิดเห็น ยิ่งผู้สอนที่เก่งๆ ยิ่งจะสามารถดึงความรู้ที่ผู้เรียนมีให้ช่วยเข้าใจเนื้อหาได้ง่ายขึ้น ซึ่งประโยชน์ทั้งหมดที่เกิดขึ้นนั้นก็เกิดกับตัวผู้เรียนเอง โดยผู้สอนอย่างเราๆ นั้น สิ่งที่ได้รับตอบแทนกลับมาก็คือความภูมิใจในตัวศิษย์ของเรานั่นเอง คำว่า “*ผู้เรียนสนุกกับการเรียน*” เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ไม่ยากแต่ก็ไม่ง่ายนัก ในความหนาของหนังสือ 300 กว่าหน้าถ้าเราอ่านอย่างตั้งใจ นิภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นชั้นเรียนของเรา แล้วผูกเทคนิคที่คาดว่าจะใช้เข้ากับเหตุการณ์นั้น ผู้อ่านคิดว่า การสนุกกับการเรียนจะเกิดขึ้นในชั้นเรียนอย่างแน่นอน